

David Macey*

ZGODOVINA NOROSTI

Francija, v katero se je Foucault vrnil jeseni leta 1960, se je spreminjala. Četrta republika je odprla pot Peti in de Gaulle je bil na oblasti že dve leti. Francija se je začela modernizirati. Februarja je dežela preizkusila prvo atomsko bombo in poleti je bila sprejeta zakonodaja, ki je dovolila gradnjo prvih avtocest s cestnino. V obtoku je bil novi frank. Godardov film *À bout de souffle* (*Do zadnjega diha*) je bil na kinematografskem sporedu in do konca leta si ga je ogledalo četrtr milijona ljudi. Januar je bil čas Camusove smrti v avtomobilski nesreči; marca so lansirali novo literarno revijo *Tel Quel*. Maja je Sartre objavil svojo monumentalno *Critique de la raison dialectique* (*Kritika dialektičnega uma*), v kateri je razglasil, da je pozno dvajseto stoletje trenutek Marxa, prav tako kakor so pretekla stoletja imela svoje trenutke Descartesa, Kanta in Hegla, in da je marksizem edini humus, iz katerega lahko raste individualna misel, horizont, ki določa vso kulturo.¹ V septembru je 121 intelektualcev in umetnikov podpisalo deklaracijo v podporo naraščajočem številu mladih mož, ki so zavračali odhod na bojišče v Alžiriji ali dezertirali iz francoske vojske. Noben od nacionalnih časopisov si je ni upal objaviti. Vojna v Alžiriji še ni bila končana, prej kakor v enem letu pa je zgrešeno vojskovanje planilo na dan tudi v Parizu, ko je *Organisation Armée Secrète* obupano poskušala zaustaviti neizogibnost alžirske samostojnosti.

Prevladujoči trend modernizacije se ni razširil na vsa področja francoske kulture. *Assemblée Nationale* (Nacionalna skupščina) se je 18. julija 1960 zbrala, da bi

* Pred vami je prevod dela 5. poglavja obsežne intelektualne biografije Michela Foucaulta (na 599 strah), ki jo je leta 1993 pri založbi Hutchinson v Londonu (2. edicija: 1994 pri založbi Vintage) izdal David Macey, ki je sicer doktoriral na University of London in je obenem avtor še ene intelektualne biografije o Jacquesu Lacanu (*Lacan in Contexts*, London, Verso, 1988). Vrednost knjige ni toliko v prodorni moči, še manj v analizi Foucaultove misli, temveč bolj v prikazu informacijskega in komunikacijskega utripa določenega obdobja, v natančnem sledenju kontekstualne in intelektualne topografije, v nizanju drobnih detajlov in opisih vrste družbenih interakcij ter zanimivih intimnih razmerij med znanimi francoskimi osebnostmi. K prednostim tega dela gre vsekakor tudi skrbno zbran in natančen referenčni aparat (na okoli 100 strah). Namen tega krajšega prevoda bo vsaj deloma dosežen, če bo bralcu/bralki služil kot napolnilo k branju originalnih del Michela Foucaulta ali drugih avtorjev, ki so M. Foucaultu bili tako ali drugače blizu, tem bolje, če bo bralca napotil k raziskovanju širšega konteksta akademskih razmerij, vloge intimnih ali oddaljenih šepetancev, katerih glas ni bil (ali še ni bil) pripuščen v zgodovino, skratka, če si bo dovolil stopiti v nek (brez njegove intervencije) strukturiran prostor in nemara imel še dovolj volje, da dalje sledi kompleksni mreži razmerij, ki ustvarja in določa pogoje produkcije in delovanja določene »institucije«, tako avtorja kakor tudi njegovih tekstov. Za nekatere druge poudarke priporočam v branje prvo biografijo M. Foucaulta izpod peresa Didiera Eribona, *Michel Foucault*, Flammarion, Collection »Champs« (druga izpopolnjena izdaja), 1991.

¹ Jean-Paul Sartre, *Critique de la raison dialectique*, Paris, Gallimard, 1960, str. 17.

razpravljala o zakonu, ki je vlado pooblašča za ukrepanje v zvezi s socialnimi nadlogami, kot so prostitucija, alkoholizem in bolezni, denimo tuberkuloza. Mirguet, izvoljeni predstavnik volilnega območja Moselle, ki je dal pobudo za sprejetje ukrepov proti homoseksualnosti in jo pojasnjeval kot nadlogo, pred katero je potrebno na vsak način zavarovati otroke, je potem predlagal amandma. Zakon in amandma sta bila potem izglasovana in 30. julija 1960 se je francoska vlada uradno zavezala, da bo omejila pojav alkoholizma z znižanjem cen nealkoholnim pijačam... in napovedala boj proti homoseksualnosti.² Mirguetov amandma, ki se je ohranil v veljavi do leta 1981, je le malo vplival na vsakdanje življenje ljudi, imel pa je velikanski simbolni pomen, posebno še, ker je bila zakonodaja iz leta 1946 še v veljavi.

Spremembe so se zgodile tudi v Foucaultovem življenju. Njegov oče je umrl leto prej. Foucaultove reakcije niso zabeležene, vendar je simptomatično, da se je odsej veliko pogosteje zadrževal pri materi, ki se je umaknila v Le Piroir. Z denarjem, ki ga je podedoval po očetu, si je Foucault lahko kupil prvo stanovanje na rue du Dr. Finlay, nekoliko odmaknjeni od quai de Grenelle. Visoki stanovanjski blok je bil funkcionalen in moderen; v enem najbolj modernih *quartiers* v Parizu, skoraj neposredno nasproti Maison de la Radio, na drugem bregu reke. Stanovanje je bilo svetlo in zračno, s pogledom na Seino. Foucaultu je bilo domala vseeno, kje je živel, stanovanjska oprema pa je kazala na jasen okus, ki ga je zaznamoval švedski modernizem. Temno, moderno tikovo pohištvo je prevladovalo, z nekaj reliefi na prikupnih lesenih knjižnih policah, ki so hranile zbirko nadrealističnih tekstov. Tu je Foucault delal, na delovni mizi pa je bila prislonjena risba Andréja Massona, ki mu jo je bil zapustil oče. Daniel Defert opisuje Foucaultovo novo stanovanje kot stanovanje znanstvenika ali stanovanje protestantskega pastora iz Švedske.³

Septembra 1960 naj bi Daniel Defert, ki mu je spodletelo na ustnem delu *concourse* na rue d'Ulm (ENS - École Normale Supérieure), začel študij na École Normale de Saint-Cloud. Defert, ki se je rodil v Vézelayu v Burgundiji, je bil tedaj v dvajsetih letih in je bil - ob materini prizanesljivosti - razigrano in odkrito gej od pubertete dalje. V Lyonu ga je poučeval Robert Maudi, ki je Foucaulta poznal z ENS. Razočaran zaradi nepričakanega učenčevega (Defertovega) padca na ustnem sprejemnem izpitu se je ponudil, da Deferta spozna z »najboljšimi filozofi svoje generacije«, dodal je tudi, da bo prihodnje leto sedel v komisiji ENS in svetoval Defertu, naj ponovno poskusi na *concoursu*. Defert se ni ravnal po Maudijevem nasvetu glede *concourse*, ker je bil medtem že sprejet na Saint-Cloud, je pa zato srečal Michela Foucaulta.

Mladi Burgundec je bil hitro sprejet v Foucaultov krog in se je zlahka zljil z Barthesom in drugimi prijatelji. Iz tega je sledilo tesno prijateljstvo, ki je sčasoma preraslo v seksualno zvezo. Ni šlo za ekskluzivno razmerje; Defert je lakomno odkrival užitke Pariza in občutek je imel, da jih z enako lakomnostjo ponovno odkriva tudi Foucault. Foucault je deloval kot prijatelj in mentor, ki je Defertu

² Janine Mossuz-Lavau, *Les Lois de l'amour. Les politiques de la sexualité en France 1950-1990*, Payot, 1991, str. 239-240.

³ Intervju z Danielom Defertom.

dajal spodbudo pri študiju filozofije in se posvetoval z njim, ko se je postopno prebijal skozi obrede izobraževanja, DEA in *agrégation*.

Na enem od področij pa Defert ni potreboval nasveta. V nasprotju z večino Foucaultovih prijateljev, je bil politični aktivist in je bil zelo močno vpleten v kampanjo proti nadaljevanju alžirske vojne. Za Veliko noč je močna in vplivna Union Générale des Étudiants Français uspela navezati stike z Union Générale des Étudiants Musulmans Algériens, ki je bila študentska veja FLN, in se uspela z vso težo postaviti na stran boja za neodvisnost. Za veliko mladih ljudi je to bil začetek postopnega razočaranja nad PCF (Parti Communiste français), katere podpora alžirski neodvisnosti je obče veljala za manj kot ravnodušno. Defert je bil aktiven v protivojnem gibanju in tu je začel pridobivati svoje politične spretnosti, pa tudi nagnjenje k političnim aktivnostim, ki so se izkazale za tako uporabne desetletje kasneje. Pridobil si je tudi nekaj znanstev v Arabskem getu v predmestju Nanterre in pri tem na svoje veliko veselje naletel na *rue du Dr. Finlay*. Foucault ni imel nobenih izkušenj v političnem bojevanju; Defert je bil nova *species*.⁴

Kljub prisotnosti Deferta se Foucault ni zapletel v politično življenje in je nadaljeval s klasično literarno in intelektualno eksistenco. Druženje z Barthesom se je nadaljevalo in oba sta večerjala skupaj s skupino prijateljev (večinoma gejev, a ne zgolj) dva do trikrat na teden. Barthesove priložnosti in intelektualna opaženost so se izboljševale. Na École Pratique des Hautes Études, ki naj bi bila institucionalna trdnjava strukturalizma, so ga 1960 imenovali za *chef de travaux* (vodja del) in pokazal je nepričakovan talent in užitek pri opravljanju administrativnega dela. Njegove *Mythologies* so izšle leta 1957, zdaj pa je delal na esejih, ki naj bi sestavljali *Système de la mode* (1967).

Foucault se je ukvarjal predvsem s publikacijo svojega prvega velikega dela, ki naj bi mu prineslo doktorat in pravico do določene pozicije v sistemu francoske univerze. Iz Hamburga se je vrnil s svojim prevodom Kanta in z zajetnim rokopisom na 943 straneh (z dodatnimi 40 stranmi opomb in bibliografije), produktom petih let raziskovanja in pisanja. Kar je začelo svoje življenje kot predvidena zgodovina psihiatrije za *Table Ronde* in se je nato preobrazilo v projektno švedsko doktorsko tezo, je končno postalo Foucaultovo prvo veliko delo: *Norost in nerazum: zgodovina norosti v klasični dobi (Folie et déraison: Histoire de la folie à l'âge classique)*.

V originalnem predgovoru, datiranem »Hamburg, 5. februarja 1960«, je Foucault napisal, da se je knjiga začela »v švedski noči« in končala v »veliki, kljubovalni svetlobi poljske svobode«. Večkrat je trdil, da je večino dela opravil v Uppsali, vendar njegove opombe pripovedujejo nekoliko drugačno zgodbo. Tekst je bil zares napisan v eksilu, toda večina raziskovanj je bila vendarle opravljenih v Parizu, deloma v rokopisnih in knjižnih oddelkih Bibliothèque Nationale, deloma v Archives Nationales in deloma v Bibliothèque de l'Arsenal na rue de Sully. Foucault se je v določenih zadevah skliceval tudi na knjižnične usluge Sainte-Anne, kar potrjuje tudi sam v zasebno tiskani brošuri, ki so jo natisnili v podporo njegovi kandidaturi na Collège de France:

⁴ Intervju z Danielom Defertom.

»V *Zgodovini norosti v klasični dobi (Histoire de la folie à l'âge classique)* sem želel opredeliti, kar so lahko vedeli o mentalni bolezni v določeni epohi... Predmet je zame dobil obliko: znanje, investirano v kompleksne sisteme institucij. In metoda je postala imperativ: bolj kakor skrbno prebiranje... zgolj knjižnice znanstvenih knjig, je bilo nujno konzultirati arhivski material, ki vsebuje odredbe, pravila, bolnišnične ter zaporniške registre in akte jurisprudence. Bilo je v Arsenalu ali v Nacionalnih Arhivih, kjer sem se lotil analize znanja, katerega vidno telo ni ne znanstven ne teoretičen diskurz, ne literatura, temveč dnevna in urejana praksa.«⁵

Dolgotrajna ljubezenska zveza z arhivi se je začela in njen začetek je bil začasno prebivanje v »nekoliko zaprašenih arhivih bolečine«.⁶

Morda nam prav predgovor k prvi izdaji *Zgodovine norosti*, ki je bil žalostno skrajšan v skrčeni verziji leta 1964 in zamenjan z novim predgovorom v novejših izdajah, podaja najčistejši vpogled v to, kar je Foucault bil v svoji »prvi knjigi.«⁷ Odpre se nepričakovano s citatom iz Pascala: »Ljudje so tako nujno nori, da bi bili nori od druge vrste norosti, če bi ne bili nori.«⁸ Foucaultova zgodovina je zgodovina te nadaljnje »druge vrste norosti«, »s katero ljudje z dejanjem najvišje upravičenosti omejujejo svoje sosede in komunicirajo in priznavajo drug drugega v

⁵ »Titres et travaux de Michel Foucault« (»Naslovi in dela Michela Foucaulta«), Paris nd (1969).

⁶ »Préface« (Predgovor – v slov. prevodu 1998, glej.spodaj op. 8, se »Préface« prevaja kot »Uvod«, kar je sicer slovenska beseda za »Introduction«; gornjega navedka v slovenskem prevodu ni) k *Histoire de la folie*, izdaja iz leta 1961, str. ix.

⁷ Reference, razen tistih v zvezi s predgovorom, so iz Gallimardove »Tel« izdaje iz leta 1976. Glede na njegovo nepopolno naravo se zdi jalovo uporabljati angleški prevod.

⁸ Blaise Pascal, *Pensées*, angl. prevod: A. J. Krailsheimer, izšel je pri Harmondsworth, Penguin, 1966, fragment 414 (Brunschwig edition; 412 in Lafuma). Op. prev.: naj se tu navežem na opombo 7 in skupaj z avtorjem pričujočega besedila o Foucaultu zapišem, da je *slovenski prevod prav tako jalovo uporabljati*; oskubljeni *digest*, ki je izšel pri založbi * *cj.* v prevodu Zdenke Erbežnik, *Zgodovina norosti v času klasicizma*, Ljubljana, 1998, le težko prepoznamo kot relevantno znanstveno delo. Prevod ni problematičen le zaradi okleščeni besedila, t.j. zaradi *njegove nepopolne narave*, temveč tudi zaradi *nekaterih semantičnih lapsusov in neznavnanja teoretične konceptualizacije*, česar učinek je niz *napačnih terminoloških rab.* Tako je v prevod vpisana odsotnost tistega, kar je sicer bistvena odlika in velika prednost večine Foucaultovih del: trdnost konceptualizacije in konsistentnost teksta. Pred vsem tem pa zares lahko začnemo prevod problematizirati že kar pri naslovu: *âge classique* ni kar neproblematično »klasicizem«; za klasicizem obstaja v francoščini beseda: *classicisme* (nedvomno bi to besedo lahko M. Foucault sam uporabil, če bi le hotel), ki so jo Francozi začeli uporabljati na začetku 19. stoletja kot oznako za umetnost, ki je v nasprotju z romantizmom... itn. Ob citiranju originala, kjer je pač to mogoče, zato navajam tudi referenco prevoda, da bi si kritični bralec pač lahko sam ustvaril mnenje. V eni od prihodnjih števil pa bomo zagotovo več prostora odmerili *antropologiji prevoda* in drugim aspektom prevajanja. Naj na tem mestu za ilustracijo omenim le povsem neuporaben slovenski prevod gornje Pascalove misli, ki je izšel pri Mohorjevi družbi v Celju leta 1986. Najprej original: »Les hommes sont si nécessairement fous que ce serait être fou par un autre tour de folie de n'être pas fou.« Slovenski prevod Janeza Zupeta: »Ljudje so tako neizbežno neumni (!), da bi bila svojevrstna (!) neumnost, da bi še sam (!) ne bil neumen.« Slovenski prevod v *Zgodovini norosti* (1998, str. 5) je vendarle dosti bližje originalu: »Ljudje so tako neizbežno nori, da bi bila le druge vrste norost, če človek (!) ne bi bil nor.« V gornjem slovenskem prevodu namerno ohranjam čim bolj suhoparen in semantično zvest prevod.

neusmiljenem jeziku ne-norosti«, (je) poskus »ponovnega odkritja trenutka te zarote, preden ga je dokončno vzpostavila vladavina resnice, preden ga je oživil lirizem protesta«. Koncepti psihopatologije ne bodo v nobeno pomoč pri iskanju »ničelne stopnje zgodovine norosti«⁷; fraza, v kateri lahko vidimo poskus igrive aluzije na naslov Barthesove knjige *Degré zéro de l'écriture*, v kateri se termin »ničelna stopnja pisanja« nanaša na enoličen naravni stil Camusovega *Tujca (L'Étranger)*. Niso kategorije nosografije⁸ tiste, ki so nato vodile Michela Foucaulta. Nasprotno, potrebno je bilo zagrabiti nekaj veliko bolj temeljnega: »Konstitutivno je dejanje, ki oddeli norost in ne znanost, ki se vzpostavi potem, ko je ločitev že izpeljana in se je mir že vrnil. Prvotna je cenzura, ki vzpostavlja razdaljo med razumom in ne-razumom.«⁹

Predgovor se nadaljuje:

»Moderni človek v jasnem svetu mentalne bolezni nič več ne komunicira z norcem: na eni strani imamo človeka razuma, ki k norosti pošilja zdravnika in tako dovoljuje le odnos prek abstraktne univerzalnosti bolezni; na drugi strani pa je človek norosti, ki z drugim komunicira le prek posredovanja prav tako abstraktnega razuma, ki je red, fizična in moralna prisila, anonimni pritisk skupine, zahteva za konformnost. Skupne govornice ni, ali raje, ni je več; ko se je na koncu 18. stoletja norost vzpostavila kot mentalna bolezen, je to pomenilo, da se je dialog pretrgal, da je ločitev že bila dosežena in s tem so bile potisnjene v pozabo vse tiste nepopolne, nekoliko jecljajoče besede brez trdne sintakse, s pomočjo katerih se je pred tem odvijala menjava med norostjo in razumom. Govornica psihiatrije, ki je monolog razuma o norosti, se je lahko vzpostavila samo na podlagi takega molka.«¹⁰

Foucaultova ambicija ni napisati zgodovino govornice, ampak arheologijo tega molka. Njegova zgodovina bo ena tistih z mejami »obskurnih gest, ki so bile nujno pozabljene takoj, ko so bile storjene, s katerimi kultura zavrne nekaj, kar bo zanjo postalo Zunanost.«¹¹ Je pa tudi poskus zajeti še nekaj drugega:

»Polnost zgodovine je mogoča le v prostoru, ki je hkrati prazen in poseljen z vsemi temi besedami brez govornice, zaradi katerih vsakdo, ki nastavi uho, sliši zamolkel hrup izpod zgodovine, vztrajno mrmranje neke govornice, ki naj bi govorila povsem sama, brez govorečega subjekta in brez sogovornika,

⁷ Op. prev.: ... *lirisme de la protestation* - v slovenskem prevodu (1998) prevedeno z »zanosom upora«.

⁸ Op. prev.: ... *degré zéro de l'histoire de la folie* - v slovenskem prevodu (1998) prevedeno z »ničelno točko (!) zgodovine norosti«, kar seveda pri priči odpravi pomembno aluzijo na delo R. Barthesa, ki je v ozadju te navedbe.

⁹ Nosografija - opis in metodična klasifikacija bolezni (po: *Le Petit Robert* 1992, str. 1281).

¹⁰ »Préface«, str. i-ii (cf. slov. prev. 1998: »Uvod«, str. 5-6).

¹¹ *Ibid.*, str. ii (cf. sl. prev. 1998: *ibid.*, str. 6-7).

¹² *Ibid.*, str. iii (cf. sl. prev. 1998: ta in še nekaj naslednjih odstavkov umanjka).

stlačena vase, z zanko na grlu, ki se sesuje, preden doseže kakršnokoli formulacijo, in se brez hrupa vrne nazaj v molk, ki se ga nikoli ni znebila.«¹²

Pod heideggerovskim poudarkom nemara lahko prisluhnemo še enemu zamolklemu hrupu in se spomnimo dečkovih sanj - o »tekstu, ki ga nisem mogel prebrati ali pa sem lahko dešifriral le nekaj drobcev, četudi vem, da si ga izmišljujem; potem se tekst popolnoma zamegli in ga ne morem več ne prebrati in si ga tudi ne izmišljovati.«¹³ Kot v svojih otroških sanjah skuša Foucault prisluhniti nečemu, kar je skorajda neslišno, da bi ujel nekaj, kar ostaja frustrirajoče in izmikajoče se: izkušnjo norosti same.

Zgodovina norosti ni lahek tekst za branje in se upira poskusom, ki bi hoteli na hitro povzeti njegovo vsebino. Foucault se sklicuje na osupljivo raznolikost virov, ki se vrstijo od dobro znanih avtorjev, kakršna sta Erazem in Molière, vse do arhivskih dokumentov in pozabljenih figur iz zgodovine medicine in psihiatrije. Njegova erudicija izhaja iz večletnih razmišljanj, če citiramo Poeja, »iz mnogih privlačnosti in nenavadnega obsega pozabljenih znanj«, in njegove učenosti ni vedno lahko prenašati. Kronologija njegove zgodovine ni vselej spoštovana, saj uporablja kontraste, da bi ilustriral štrleče poteze klasičnodobne izkušnje nerazuma. Vinjete, zbrane v arhivih, prekinjajo diskurzivne polete filozofije; empirični argumenti se mešajo s teoretičnimi trditvami. Občutek za parakods izhaja iz prisilno zgoščenih formulacij. Tako je grožnja, ki preti klasičnemu redu zaradi grozečega triumfa norosti ali blaznosti, prikazana kot tista, ki »razkriva nepopravljivo krhkost odnosov pripadnosti, neodločljiv kolaps razuma v stanje, v katerem išče svoj začetek: »razum se odtuji v prav tistem trenutku, v katerem se polasti nerazuma.«¹⁴ Bralcu je le redko dovoljeno pozabiti, da ima pred seboj knjigo, ki jo je napisal *normalien*. Predstava erudicije je ena od najboljših obramb. Foucaultova eksploatacija arhivskega materiala in pozabljenih znanj pomaga pri tem, da ga postavimo onkraj kritike. Le malo njegovih potencialnih bralcev se je zmožnih spopasti z njegovimi referencami, denimo s Paracelzom. Še manj jih je, ki so se zmožni hkrati soočiti z referencami Paracelza in s Foucaultovim branjem de Sada in Artauda.

A vseeno tekst obenem tudi najbolj vsakdanjemu bralcu nudi velik užitek. Gledano v celoti so njegovi argumenti in strukture zapeljivo prepričljivi in prevzamejo bralca, kakor bi hoteli premagati in prepričati člane komisije, ki je izpraševala Foucaulta na zagovoru doktorata. Ko tavamo skozi botanični vrt »vrst«, kot so demenca, manija, histerija in melanholija, ali srečujemo nenavadne reference na »blazneža, ki je postal imbecil« in na »človeka, ki je bil nekdanj nor, zdaj pa je slabotnega uma in imbecilen«¹⁵, doživljamo osupljivo ugodje, sorodno tistemu, ki ga izvablja Borges s Kitajsko enciklopedijo. In pod osuplostjo

¹² *Ibid.*, str. vi (cf. sl. prev. 1998: ostavek manjka).

¹³ »Deuxième Entretien: sur la façon de l'écrire histoire«, str. 201-202.

¹⁴ *Histoire de la folie*, str. 366 (cf. sl. prev. 1998: stavek manjka).

¹⁵ *Ibid.*, str. 145 (cf. sl. prev. 1998: tekst manjka).

občutimo, da je vselej, ko je vsakršno intelektualno prepričanje glede validnosti presoje o blaznosti spodkopano, na delu naraščajoči relativizem.

Zgodovina norosti je v bistvu triptih ali tragična drama v treh dejanjih in podobna periodizacija je na delu tudi v *Besedah in stvarih* (*Les Mots et les Choses*). Prvi del oz. dejanje opisuje izkušnjo norosti v poznem srednjem veku in renesansi; drugi del, v klasični dobi, ki se po Foucaultu razteza od 1657, ko je bil ustanovljen Splošni špital (*Hopital Général*) in so reveži Pariza postali žrtve »velikega zapiranja«, do 1794, ko je Philippe Pinel osvobodil zapornike Bicêtra; dejanje, ki vpeljuje dobo zavetišč. Finalno dejanje zadeva moderno izkušnjo norosti. Zgodovina pa ima še eno podtemo: »V rekonstruiranju te izkušnje norosti se je zgodovina pogojev za možnost psihologije pisala kakor sama od sebe«. ¹⁶ Predgovor se konča z drugim od dveh nepotrjenih citatov iz *Partage formel* (1948) Renéja Chara: »Patetični kompanjoni, ki komajda mrmrate./ pojdite s svojo ugaslo lučjo in vrnite dragulje./ Nov misterij vam poje v kosteh./Razgrnite svojo legitimno čudnost«. ¹⁷

Na eni strani je *Zgodovina norosti* pozitivna zgodovina tranzicije od »norosti« (*folie*) do *mentalne bolezni*. *Folie* je termin, ki ga težko prevedemo, saj obsega tako »norost« kot »blaznost«; v francoščini Erazem hvali »norost« (*folie*, angl. *folly*) in oba, Lady Macbeth in Kralj Lear, postaneta njeni žrtvi. Na drugi strani pa gre za poskus naklonjenega poslušanja »velikih lirskih protestov, ki jih najdemo v poeziji od Nervalja in Artauda... poskus obnove izkušnje norosti ... globine in moči razkritja, ki sta bili z 'zapiranjem' reducirani na nič.« ¹⁸ V letih, ki so sledila izidu *Zgodovine norosti*, je Foucault veliko truda usmeril v sledenje in dešifriranje te izkušnje in njenega literarnega izraza, vsekakor pa je tudi zaznal nekatere osnovne odnose med pisanjem in norostjo.

Tekst sam se odpre v dramatičnem loku in razkriva način, ki je postal Foucaultov stil in ga zaznamuje uporaba zaustavljenih začetnih podob ali izjav: »Na koncu srednjega veka je gobavost izginila iz zahodnega sveta« ¹⁹ V zgoščenem in hitrem pregledu, polnem opomb na izjemno in včasih celo motečo raznolikost virov, Foucault opisuje izginotje gobavosti iz Evrope in prenos vseh strahov na nov objekt. Ker so hiše gobavcev prazne, se nov objekt pojavi v imaginarni krajini renesanse: Ladja Norcev, *Narrenschiff*, ki počasi pluje po rekah Porenja in po

¹⁶ *Ibid.*, str. ix (cf. sl. prev. 1998: ni tega dela teksta).

* V originalu: *Compagnons pathétiques qui murmurent à peine,
allez la lampe éteinte et rendez les bijoux.
Un mystère nouveau chante dans vos os.
Développez votre étrangeté légitime.*

(Op. prev.: cit. po René Char dans *l'atelier du poète*, Quarto, Gallimard 1996, str. 406.)

¹⁷ René Char, »Partage formel« v *Fureur et mystère*, Paris, Gallimard, Poésies, 1967, str. 71. V zgodnejši (priznani) verziji je bil na tem mestu citat iz Charove pesmi *Suzerain* (*ibid.*, str. 193): *Je retirerai aux choses l'illusion qu'elles produisent pour se préserver de nous et leur laissai la part qu'elles nous concèdent.* (op. prev.: »Vzel bom stvarim iluzijo, ki jo ustavarjajo, da bi se obvarovale pred nami, in jim pustil tisti del, ki nam ga dodeljujejo.«)

¹⁸ »Norost obstaja zgolj v družbi«.

¹⁹ *Histoire de la folie*, str. 13 (cf. sl. prev. 1998, str. 9).

kanalih Flandrije s svojim simbolnim tovorom norcev. Medtem ko je srednji vek preganjal smrtni strah pred kugo in vojno, se renesansa ukvarja z izganjanjem novega strahu: strahu pred norostjo, ki je ne vidi več kot zunanjo grožnjo, temveč kot možnost, inherentno človeški izkušnji. Norost preganja človeško delo, preobrača misel v posmeh in reducira vsa človeška prizadevanja na ničevost. Celotna struktura strahu ostaja enaka, ljudje se še vedno bojijo »ničevosti eksistence, toda ničevost ni več prepoznana kot nekaj zunanjega in končnega, hkrati grožnja in sklep; doživlja se jo od znotraj, kot kontinuirano in konstantno obliko eksistence.«²⁰ Norost pri Erazmu premaga modrost, s tem da zanika obstoj vsakršne ločnice med razumom in nerazumom in se posmehuje razumu na mnogih slikah. Norost je lahko celo višja oblika modrosti: Lear razume več v svoji norosti, kakor v svoji kraljevski zdravi pameti; norec pa je vselej pametnejši od Leara. Norost še ni čisto izključena iz sveta; govori - in pogosto govori resnico - iz Shakespeara in iz Cervantesa. Zamolkli zven njenega glasu bo šele utišan. Individualni norec, na katerega naletimo v vsakdanu srednjega veka, je izoliran od sveta, toda njegov status šele postane medicinsko definiran; on sam postane objekt posebne skrbi in celo gostoljubnosti.

Norost je utišana in izgnana z »velikim zapiranjem« v sedemnajstem stoletju. Šlo je za zapiranje, ki je tedaj priskrbelo najvidnejšo strukturo izkušnje norosti. Dekret iz leta 1656 je dovolil ustanovitev pariškega Hôpital Général, ki je imela misijo oskrbovati ubožne, reveže, bolne, ozdravljive in neozdravljive, nore in zdrave, potepuhe, klošarje in »libertine« v umobolnici, znani vsakemu bralcu Prévostove *Manon Lescaut*. Veliko zapiranje se primarno ni ukvarjalo z norimi kot takimi. Hôpital Général, *workhouses*, *bridewells* in popravni domovi v Angliji so bili vsi del »policijskega sistema« in Foucault uporablja besedo »police« v smislu, ki naj bi zaznamoval njen originalni pomen oz. čut za tiste izmere, ki naredijo delo za potrebno in možno za vse tiste, ki ne morejo živeti brez dela.²¹ Postavljene v istem času kot velike manufakture s kasarniško disciplino,²² so bile delni odgovor na ekonomsko krizo sedemnajstega stoletja, poskus reglementacije dela. Bile pa so tudi produkt epistemološkega premika, ki ga je izvedel Descartes z delom *Méditations métaphysiques* (Metafizične meditacije), objavljenim v latinščini leta 1641 in v francoščini leta 1647: »Človek je sicer lahko vselej nor, misel kot izvrševanje suverenosti subjekta, ki si je vzel za dolžnost, da bo zaznaval resnično, pa ne more biti brezumna. Zarisana je ločnica, ki bo kmalu onemogočila izkušnjo nerazumnega Razuma, razumnega Nerazuma, tako običajno v renesansi.«²³ Kombinacija episte-

²⁰ *Ibid.*, str. 27 (cf. sl. prev. 1998, str. 21).

²¹ *Ibid.*, str. 75. Foucault na tem mestu citira Voltaira. Definicija ni tako samoumevna, kakor avtor sugerira; izvorni pomen besede »police« je organizacija ali vlada *polis*.

²² Foucault ne posveča veliko pozornosti razvoju tovarne; njegova analiza je v širšem smislu dopolnjena z zgodnjimi poglavji dela Bernarda Doraya, *From Taylorism to Fordism. A Rational Madness*, angl. prev. David Macey, London: Free Association Books, 1988.

* V francoščini: *Si l'homme peut toujours être fou, la pensée, comme exercice de la souveraineté, d'un sujet qui se met en devoir de pecevoir le vrai, ne peut pas être insensée. Une ligne de partage est tracée qui va bientôt rendre impossible l'expérience si familière à la Renaissance d'une Raison déraisonnable, d'une raisonnée Déraison.*

mologije in policije zagotavlja, da je »norost zaznavana skozi etično obsodbo brezdelja«. ²⁴

Znotraj institucij, kakršna je Hôpital Général, ki so nudile dom različnim populacijam pokvarjencev, sifilitikom, sodomitom, alkemistom, blasfemikom in drugim, ki so reprezentirali nerazum in so se pregrešili zoper kanon klasične racionalnosti, je zahodni razum srečal ali celo ustvaril tiste, za katere je menil, da so nori. Od klasične dobe dalje bodo ne-razumnike razlikovali z njihovim »obstretom krivde« (orig. fr.: *halo de culpabilité*, angl.: *halo of guilt*). ²⁵ Sprva zapiranje ni bilo kruti poskus hospitaliziranja norosti, ampak prej izenačitev norih z vsemi tistimi, ki so prišli v območje odloga razuma, kjer je bilo zamejeno vse, kar naj bi veljalo za nerazum. ²⁶ Odločitev o zaprtju določenega individua je lahko bila sprejeta na medicinski podlagi; praktična definicija nerazuma pa je bila konstruirana preko zakonskega, družbenega in teološkega diskurza. Norost ali blaznost ni naraven fenomen, ki ga definiramo enkrat za vselej. Je gibljiva konstelacija, ki se lahko premešča. Vsekakor je vedno objekt zavesti, ki jo naznanja v imenu domnevne racionalnosti.

Foucault identificira štiri modalnosti te zavesti: kritično, praktično, izjavljalno in analitično (fr. orig.: *conscience critique, pratique, énonciative* in *analytique*; v angl. *critical, practical, enunciative* in *analytic consciousness*). ²⁷ Kritično zavedanje ali zavest norosti je pravzaprav razkrinkanje, ki se zanaša na svojo lastno racionalnost, ki je prepričano o svoji ne-norosti, medtem ko je praktična zavest predvsem zaznavanje deviantnosti iz zornega kota norm skupine ali družbe. Slednja predoča sledenje ločnicam in razkrinkanju tistih, ki so jih prečili. Izjavljalna zavest se pri svojem obstoju sklicuje na izjavo: »On je nor«, a pri tem ne kvalificira in tudi ne diskvalificira norosti kot take. Je potemtakem obrnljiva v svoje nasprotje in s tem odpira možnosti za neskončno ironijo teksta kot je *Le Neveu de Rameau* (Rameaujev nečak) Denisa Diderota, ki ga Foucault v nadaljevanju na dolgo analizira in ga jemlje za primer »potrebne nestabilnosti in ironičnega obrata vsakršne oblike presoje, ki razglaša nerazum za sebi zunanega in nebitvenega« ²⁸, saj vpeljuje motiv *de te fabula narratur*. Analitična zavest opazuje stvari, fenomene in načine pojavljanja svojega objekta. Za to modalnost norost ni misteriozna; je preprosto totalnost njenih fenomenov. Preskrbi temelj za objektivno vednost o norosti in je prevladujoča zavest dobe špitalov, prav tako kot je praktična zavest bila dominantna v klasičnem obdobju.

V osemnajstem stoletju je norost prisiljena vstopiti v to, čemur Foucault pravi »vrt vrst«. V analizi, ki že zarisuje bistvene poteze *Les Mots et les Choses* (Besed in stvari), označuje dobo Razsvetljenstva kot dobo taksonomije, kot dobo, v kateri fenomen norosti vstopi v logično in naravno področje medicine, v polje

²³ *Histoire de la folie*, str. 58 (cf. sl. prev. 1998: tega dela teksta ni).

²⁴ *Ibid.*, str. 85 (cf. sl. prev., *ibid.*, str. 59).

²⁵ *Ibid.*, str. 106 (cf. sl. prev., *ibid.*: omenjeni tekst manjka).

²⁶ *Ibid.*, str. 129 (cf. sl. prev., *ibid.*: omenjeni tekst manjka).

²⁷ *Ibid.*, str. 181 ss (cf. sl. prev., *ibid.*: omenjeni tekst manjka).

²⁸ *Ibid.*, str. 365 (cf. sl. prev. *ibid.*: omenjeni tekst manjka).

racionalnosti, značilne po tem, da si prizadeva razvrstiti oz. aplicirati principe Linnejeve klasifikacije na mestih, ki so se pred tem upirala kategorizaciji. Nered zdaj postane predmet urejevanja, ki si prizadeva priklicati parametre iz naravne zgodovine in ideale herbarija. Diskurzivna vednost na tej stopnji postane mogoča. Vrt, v katerem so prvenstveno posajene vrste, kakor so frenezija, delirij, manija, melanholija in stupidnost Thomasa Willisa (1621-1673), postopno nadomesti bolj prepoznavni vrt Pinela (1745-1826) in njegovega učenca Esquirola (1772-1840), kjer vrste, kakor, denimo, demenca, manija in melanholija mutirajo v histerijo, hipohondrijo in živčno bolezen.

Pojav pozitivne oz. diskurzivne vednosti o norosti seveda ne zaznamuje linearnega razvoja proti dokončni razjasnitvi kakor tudi nujno ne pomeni znamenja liberalizacije. Pojavi se nasproti ozadju velikega strahu, ki se je sredi osemnajstega stoletja nenadoma razvil, da bi se iz institucij, kot sta Hôpital Général ali Bicêtre, mogla razširiti kakšna misteriozna okužba.²⁹ Bilo je, kakor bi se stari strah pred gobavostjo vrnil v novi obliki. Temelji reform, uvedenih v revolucionarnem obdobju, izvirajo prav iz tega iracionalnega strahu, so odgovor nanj: »... zmanjšati okužbo z uničevanjem nesnage in hlapov ... preprečiti, da bi bolezn (les maux) in zlo (le mal) pokvarili zrak in razširili okužbo v ozračje mest. Špital, zapor in vsi drugi kraji interniranja morajo biti bolje izolirani, obdani s čistejšim zrakom.«³⁰

Rojstvo zavetišča (azila) zaznamuje ustanovitev institucije z aktom navidezne osvoboditve: *York Retreat* je prvič odprla svoja vrata leta 1796, in Pinel je odbil verige, ki so vklepale nore jetnike Bicêtre leta 1794. *York Retreat* je bil kvekerska ustanova, ki jo je ustanovil Samuel Tuke z namenom, da bi oskrbel norce z bolj razsvetljenim režimom. Njena ustanovitev je bila mogoča šele na podlagi sprememb, ki jih je uvedel *Poor Law*. Ustanova je bila dobrodelna in v njej so sprva bili nastanjeni le kvekerji, toda kmalu je začela sprejemati paciente iz vseh sektorjev družbe, ne glede na veroizpoved. Njena lokacija v prijetni ruralni sosesčini zunaj Yorka je priskrbela okolje, ki naj bi - tako so upali - z vadbo, rednimi sprehodi, z delom na vrtovih in mirni domačni atmosferi, prispevalo k vrnitvi razuma gojencem. Medtem, v času svojega obiska v Bicêtre, pa je Pinel odkril, da bestialnost, ki jo je v tej ustanovi videl, ne izvira iz norih, temveč iz nedolžnih pacientov, da leži v nedoumljivi krutosti tistih, ki so nedolžne zaprli v ječo skupaj s kriminalci.

Rojstvo zavetišča (azila) za Foucaulta predstavlja novo formo zapiranja, a tudi zaznamuje novo pomembnost doktorja medicine. Zapiranje je odslej medikalizacija norosti, vendar avtoriteta doktorja ni zgolj zdravstvena: vloga zdravniške profesije je, da priskrbi moralno in zakonsko garancijo za upravičenost zapiranja. *Retreat* si je prizadevala reproducirati strukturo kvekerske skupnosti: zmernosti, velike predanosti samospraševanju, dialogu z lastno zavestjo posameznika in nepre-

²⁹ Foucaultova izbira naslova je zanimiva; *Le Grande Peur de 1789* je naslov študije Georges-a Lefebvra o paniki, ki je zajela Francoze leta 1789. Pred nedavnim so se za to študijo ponovno začeli zanimati, predvsem zaradi Sartrovega sklicevanja nanjo v *Critique de la raison dialectique*.

³⁰ *Histoire de la folie*, str. 378-379 (cf. sl. prev., 1998, str. 170; tu se *maison de force* prevaja z »poboljševalnico«).

stanega zavedanja glede prisotnosti Zakona in Greha. V tem vzdušju naj norost, ki je ozdravljiva, ne bi več vzbujala strahu. Nasprotno, strah in krivda naj bi bila vcepljena v norce, saj so ti vendar tako zaupljivi do dobrohotne pedagogike, resnice, morale in ponotrnanja omejenosti, in ker navsezadnje živijo pod nenehnim opazovanjem osebja, ki predstavlja, precej dobesedno, njihovo edino bratsko oskrbnitvo.³¹

Pinelova osvoboditev gojencev Bicêtra se je, vsaj deloma, začela kot politični manevar. Govorilo se je, da stari zapor vzdržuje kriminalce, norce, politične zapornike, ki jih je v ječo pahnil *Ancien Régime*, in - kar najbolj pogubne od vsega - sovražnike revolucionarne maškarade kot lunatike. Preden bi jih obravnavali bolj humano, pa so morali norce kot take identificirati. Norci so bili, zaradi logike zapiranja, tiho: zdaj pa so morali svojo norost, ki jih je označila za nore, izgovoriti. Prepričati posameznika, da je pravzaprav nor, je postalo bistven predpogoj za zdravljenje. Pinel je vzpostavil režim, pri katerem je bila izpoved bistvenega pomena: norec se je moral prepoznati v obsodbi norosti, ki so jo izvršili nad njim, in to je sprožilo organiziranje obdajajočih struktur nadzorovanja, sodbe in obsodbe. Sklep je hladno pesimističen:

»Norec, ki ga je 'osvobodil' Pinel, in po njem norec iz modernega zapiranja, ti dve osebi imata sicer privilegij na sojenju, da ju ne mešajo ali enačijo z obsojenci, vendar pa sta obsojeni na to, da sta v slehernem trenutku pod udarom obtožnice, katere besedilo ni nikoli dano, saj ga formulira vse njuno življenje v azilu. Azil iz pozitivističnega obdobja... ni prosto območje opazovanja, diagnosticiranja in terapije; je pravosodni prostor, kjer ste obtoženi, sojeni in obsojeni in ki se ga rešite le z verzijo tega procesa v psihološki globini, se pravi, s spokoritvijo. Norost bo azilu kaznovana, čeprav je zunaj oproščena krivde. Še dolgo časa, vsaj do danes, ostaja zaprta v moralen svet.«³²

Foucault v *Zgodovini norosti* vseskozi namiguje na obstoj zamolklega hrupa, ki se upira poskusom utišanja zapiranja. To je glas, ki ga slišimo v delih pesnikov kot so Gérard de Nerval in Antonin Artaud, v Goyinih *Disparates* in *Caprichos* in v zadnjih slikah van Gogha, v norosti Nietzscheja, ko se proglašča hkrati za Kristusa in Dioniza, v pisanjih de Sada, ki orisujejo teorijo *libertinage* ali »rabe razuma, odtujenega v nerazumu srca«³³. Skoraj neslišne besede šepetanja nerazuma skozi te tekste in slike, so bile stopnjevane v krike norosti, v končno dezintegracijo govora, ki je presenetila Artauda na odru teatra Vieux Colombier leta 1947. Četudi je tu Foucaultova misel zagotovo pod vplivom percepcije Jacquesa Martina kot *filozofa brez dela (philosophe sans œuvre)*, je verjetno Artaud tisti, ki ga je oskrbel z definicijo norosti: norost je odsotnost dela, dela v literarnem smislu. Tako se »Artaudova norost ne tihotapi v medprostore dela; je prav *odsotnost dela (l'absence d'œuvre)*, je premešana prisotnost te odsotnosti, njena doživeta in

³¹ *Ibid.*, str. 502-503 (cf. sl. prev. *ibid.*, str. 205-206).

³² *Ibid.*, str. 522-523 (cf. sl. prev. *ibid.*, str. 229).

³³ *Ibid.*, str. 115 (cf. sl. prev. *ibid.*: omenjenega teksta v prevodu ni).

izmerjena osrednja praznina v vseh svojih dimenzijah, ki se sploh ne končajo.«³⁴ Foucault ne da nobenega namiga, na kateri Artaudov tekst se tu sklicuje, a nemara je imel v mislih odlomek iz *Le Pèse-nerfs*, fragmentiranega in skorajda halucinatornega dela, prvič objavljenega leta 1925: »Povedal sem ti: nobenih del (*œuvre*), nobenega jezika, nobenega govora, nobenega duha, nič. Nič, razen čistega Živčnega Ravnovesja. Vrsta nedoumljive in popolnoma pokončne drže na sredi vsega v umu.«³⁵

Publikacija članka z naslovom »*La folie, l'absence d' œuvre*« (»Norost, odsotnost dela«) v letu 1964, ne prispeva prav dosti k razjasnitvi stvari. V članku Foucault razmišlja o tem, da nekega dne ne bomo več vedeli, kaj je norost nekdanja bila, in sanja o utopiji, v kateri »bo Artaud pripadal temeljem našega jezika in ne njegovemu prelomu; v kateri bodo nevroze spadale h konstitutivnim oblikam naše družbe (in ne k odklonom).«³⁶ Dokazujoč, da se norost in mentalna bolezen – »dve različni konfiguraciji, ki sta se zlili in stopili od sedemnajstega stoletja dalje« - zdaj začenjata ločevati,³⁷ Foucault ponovno govori v zelo enigmatičnih terminih o odnosu med norostjo in literaturo. *Norost (folie)* in *delo (œuvre)* obstajata v odnosu »dvojne nekompatibilnosti«: »Norost niti ne manifestira niti ne napove rojstva dela... Označi prazno formo, iz katere nikdar ne preneha biti odsotna, kjer je nikdar ne bomo našli, ker je tam nikdar ni mogoče najti. Tu, v tem ograjenem ozemlju, pod pomembno masko (*cahce*), je razkrita dvojna nekompatibilnost *dela* in *norosti*.«³⁸

Jasnejša predstavitev tega, kar je bilo mišljeno pod *odsotnostjo dela* izhaja iz diskusije o Nervalu, izdane leta 1964:

»Za nas Nerval ni delo, ni niti poskus prevoda v izginjajoče delo, izkušnja, ki se zdi obskurna, tuja in zadržana. Za moderne oči Nerval pomeni določen odnos z jezikom, kontinuiran in robot. Vse od začetka ga je vlekla naprej prazna obligacija: pisati. Nervalovi teksti nam ne zapuščajo fragmentov dela, ampak ponavljajočo se ugotovitev, da moramo pisati, da se rodimo in umremo le skozi pisanje.«³⁹

Odnos med Foucaultovo *odsotnostjo dela* in Artaudom še zdaleč ni jasen, a obstaja razpoznavna vzporednica v panteonu pisateljev, ki sta jih oba slavila. Artaud je sebe vsekakor videl kot pripadnika iste linije kot Nerval, Nietzsche in Hölderlin. Leta 1946 si je Artaud ogledal veliko van Goghovo razstavo, ki je bila v Orangerie in to ga je spodbudilo, da je napisal »Van Gogh le suicidé de la société«; delo, v katerem upodablja Van Goghove slike in svojo izkušnjo devetletnega

³⁴ *Ibid.*, str. 555 (cf. sl. prev. *ibid.*: omenjenega teksta v prevodu ni).

³⁵ Antonin Artaud, »*La Pèse-nerfs*«, v: *L'Ombilic des limbes, suivi de Le Pèse-nerfs et autres textes*, Paris, Gallimard, Collection »Poésies«, 1968, str. 107.

³⁶ »*La Folie, l'absence d'œuvre*« (op. prev: »Norost, odsotnost dela«), *La table ronde* 196, Maj 1964, str. 11. Eseg je bil ponatisnjen kot dodatek k Gallimardovi izdaji *Histoire de la folie* leta 1972; ne pojavi pa se v izdaji »Tel«.

³⁷ *Ibid.*, str. 15.

³⁸ *Ibid.*, str. 19.

³⁹ »*L'obligation d'écrire*«, v: *Arts* 980, 11-17, november 1964, str. 3.

zapiranja v različnih azilih, da bi prišel do svoje lastne definicije »avtentično norega človeka«: »Človeka, ki bi raje znorel, v smislu, v katerem je ta beseda družbeno razumljena, kakor da bi izgubil višjo idejo človeške časti... človeka, ki mu družba ni bila pripravljena prisluhni in ki mu je skušala preprečiti izgovoriti neznosne resnice.«⁴⁰

Na tej stopnji Foucault ne raziskuje tradicij pisanja in slikarstva, na kateri meri v zgodovini norosti. Omenja le malo opomb in imena, kot so Nerval, Nietzsche in Artaud funkcionirajo kot emblemi ali tutorska božanstva, ki so preprosto evocirana v kontrapunktu pri sagi medikalizacije norosti. Kasneje seveda to detajlno razišče v seriji esejev in člankov, ki so bili publicirani v letih med izidoma *Zgodovine norosti* in *Besed in stvari*.

Da bi mogel oddati *Zgodovino norosti* in svoj prevod Kanta za doktorat, je Foucault moral najti akademskega mentorja, ki bi mu bil pripravljen napisati poročilo in sedeti v doktorski žiriji. Ni šlo za vprašanje supervizije v vsakdanjem pomenu besede, oba teksta sta namreč bila napisana v letih izolacije na Švedskem, v Poljski in v Nemčiji. V tistem času je teza, da je lahko bila sprejeta kot doktorat, morala izziti v knjižni obliki, in tako je Foucault prosil za *imprimatur* Sorbonne. Najprej se je približal Hyppolitu, ki je leta 1954 postal direktor ENS; kot germanist je bil Hyppolit pripravljen sodelovati kot *directeur d'études* za *petite thèse* o Kantu, vendar je glede *Zgodovine norosti*, ki jo je prebral z velikim občudovanjem, rekel, da ne spada v področje njegove kompetence. Predlagal je Foucaultu, naj stopi do Canguilhema, ki je nasledil Gastona Bachelarda na Sorbonni leta 1955.⁴¹

Canguilhemova vloga je v originalnem predgovoru *Zgodovine norosti* nekako zamegljena s Foucaultovimi komentarji. Tu se Foucault zahvaljuje Dumézilu, Hyppolitu in »predvsem M. Georgesu Canguilhemu, ki je prebral delo, ko je bilo še brez oblike; svetoval mi je, kjer vse ni bilo tako preprosto, mi pomagal, da se izognem številnim napakam in pokazal, kakšna je cena za to, da te slišijo.«⁴² Canguilhem energično zanika, da je Foucaultu dal kak nasvet. Spominja se, da mu je bilo delo predstavljeno v celoti in da nikdar ni prišlo do konsultacije. Njegovi nasveti so bili omejeni na nekaj pripomb glede retorike in ni prepričan, da so bili upoštevani. Po njegovem mnenju je bil poklon, ki mu ga je Foucault pripisal, preprosto zadeva akademske olike.⁴³ Alternativna razlaga bi lahko bila ta, da je Foucault prej skušal umestiti svoje delo pod simbolno avtoriteto »učitelja«, ki ga je občudoval, kakor da bi izražal hvaležnost za kak poseben dolg.

Če je Canguilhemova vloga v genezi *Zgodovine norosti* tako nejasna, ni nič bolj jasno, zakaj ga je Hyppolite predlagal za poročevalca (*rapporteur*). Večina Canguilhemovih del je bila na temo zgodovine medicine in *life sciences*, ni pa bil ekspert iz zgodovine številnih tem, ki jih je v delu obravnaval Foucault. Can-

⁴⁰ »Van Gogh ou le suicidé de la société«, v: *Œuvres complètes d'Antonin Artaud*, Paris, Gallimard, 1974, vol. 13, p. 17. Za angleški uvod v Artauda glej Ronald Hayman, *Artaud and After*, Oxford University Press, 1977.

⁴¹ Georges Canguilhem, »Sur L'histoire de la folie en tant qu'évènement«, *Le Debat*, no. 41, Sept.-Nov. 1986, str. 38.

⁴² »Préface«, p. x.

⁴³ Intervju z Georgesom Canguilhemom.

guilhemovo pojasnilo k temu je, da ga je Hyppolite predlagal zaradi moči nedavno napisanega članka o psihologiji. *Qu'est-ce que la psychologie?*- je bilo predavanje, ki ga je G. Canguilhem decembra 1956 imel na Collège Philosophique in je bilo leta 1958 objavljeno v *Revue de Métaphysique et de morale*.⁴⁴ Gre pravzaprav za silovit napad na samo pojmovanje psihologije, izhajajoč iz temeljne nezmožnosti psihologov, da bi koherentno definirali objekt svojih študij; definiranje teoretskega objekta je bilo za Canguilhema ključnega pomena za kriterij znanstvenosti.⁴⁵ Taka, kakor je, je psihologija komaj kaj več od »kompozitnega empirizma«, ki so ga literarno zakodirali za poučevalne namene. Kar je v psihologiji več od tega zlahka postane policijska disciplina. Canguilhem konča z zgodbo. Filozof da psihologu naslednji napotek: »Če zapuščáš Sorbonno po rue Saint-Jacques, greš lahko navzgor ali navzdol. Če greš navzgor, se lahko vzpneš do Panthéona, svetišča maloštevilnih velikih mož; pot navzdol pa neizogibno vodi na policijsko prefekturo.«⁴⁶

Canguilhem je 19. aprila 1960 predal svoje tipkano poročilo o Foucaultovi tezi dekanu Sorbonne, predlagal objavo in predložitev dela v oceno komisiji *Faculté des lettres et des sciences humaines*.⁴⁷ Poročilo je bila hvalnica: »Zares smo priča tezi, ki predstavlja nekaj novega, ne zgolj na področju idej, ampak tudi v tehnikah zapopadanja in predstavljanja dejstev v zgodovini psihiatrije.« Canguilhem je kasneje primerjal Foucaultovo predložitev z *Introduction à la philosophie de l'histoire* Raymonda Arona (1938), eno najbolj nepozabnih tez medvojnega obdobja.⁴⁸ Velik del poročila povzema objektivno vsebino Foucaultovega teksta, toda njegov pomen in ton sta nemudoma prepoznavna kot reprezentativna in zadevata Canguilhemov lastni interes:

»M.Foucault uporablja termin 'klasično obdobje', da bi označil sedemnajsto in osemnajsto stoletje v zgodovini Evrope, natančneje povedano, obdobje, ki se razteza od konca šestnajstega stoletja do prve tretjine devetnajstega stoletja, obdobja konstitucije mentalne medicine in psihiatrične prakse s pretenzijami na digniteto znanosti in na učinkovitost aplikacije teorije... M. Foucault skuša v temelju prikazati, da je norost objekt percepcije znotraj 'socialnega prostora', ki je v zgodovini strukturiran na različne načine, da gre bolj za objekt percepcije, ki jo oblikujejo socialne prakse, kakor pa za primež kolektivne senzibilnosti in, kar je še bolj pomembno, ne gre za analitični zlom objekta s spekulativnim razumevanjem.«

⁴⁴ Zdaj v Georges Canguilhem, *Études d'histoire et de philosophie des sciences*, Paris, Vrin, 1989 (5. izdaja). Glede pomembnosti zgodnejšega ponatisa v *Cahiers pour l'analyse* 2, 1968, bomo še govorili kasneje.

⁴⁵ Glej zlasti »L'objet de l'histoire des sciences«, v: *Études*, p. pp. 9-23.

⁴⁶ Georges Canguilhem, »Qu'est-ce que la psychologie?«, pp. 364-365, p. 381.

⁴⁷ Izvod originalnega tipkopisa je mogoče poiskati v Bibliothèque du Saulchoir. Celoten tekst je shranjen kot »Annexe 2« v delu Didier Eribon, *Michel Foucault*, Flammarion, Collection 'Champs' (druga izpopolnjena izdaja), 1991, pp. 358-361.

⁴⁸ Georges Canguilhem, »Sur L'histoire de la folie en tant qu'événement«, *Le Debat*, no. 41, Sept.-Nov. 1986, p. 38.

Canguilhem bere tezo kot potrditev svojih lastnih pogledov na dvomljivo znanstvenost psihiatrije in psihologije:

»... pomen začetkov pozitivistične psihiatrije - pred Freudovo revolucijo - je tisto, o čemer se M. Foucault v svojem delu sprašuje. Če pa gremo onkraj psihiatrije, je tisto, kar se tu ponovno pretresa, pojav pozitivistične psihologije. Prespraševanje o začetkih »znanstvenega« statusa psihologije ni najmanjše presenečenje, ki ga je to delo povzročilo... Kar zadeva dokumentacijo, je M. Foucault na eni strani ponovno prebral in spet pregledal, na drugi strani pa kot prvi prebral in eksploatiral zajeten del arhivskega materiala. Poklicni zgodovinar lahko le simpatizira s trudom, ki ga je mladi filozofa vložil v to, da pride do materiala iz prve roke. Na drugi strani pa tudi noben filozof ne more kritizirati M. Foucaulta, češ da je odtujil avtonomijo filozofske presoje, s tem ko je obravnaval vire z zgodovinsko informacijo. Pri uporabi obsežne dokumentacije je M. Foucault vseskozi zadržal dialektično moč, ki deloma izhaja iz njegove simpatije za Heglovske vizije zgodovine in njegovega poznavanja Fenomenologije duha.«

Zadnji komentar je globoko ironičen, posebno še, če vemo, da je Foucault verjel, da sta ga Nietzsche in serijska/popularna glasba naposled le osvobodila iz ječe heglovstva; je pa spomin na to, koliko je v šestdesetih letih še pomenil Hegel. Pred kratkim je nek kritik poudaril, da je Canguilhem upravičeno navajal Hegla, saj *Zgodovina norosti* dokazuje, da se je Foucault »iz fenomenologije – fenomenologije zgodnjega Hegla, posredovane skozi Hyppolita – naučil, kako zamrzniti zgodovinske trenutke v konstelaciji, ki jo hkrati sestavljajo abstraktne kategorije in konkretni primeri, ki so predstavljeni brez interpretacije, brez sklicevanja na katerokoli tradicijo učenosti ali razpravo.«⁴⁹

Canguilhemovo poročilo je bilo s strani akademskih avtoritet sprejeto in Foucaultu je bilo dovoljeno, da tezo objavi. Iskanje založnika pa se je izkazalo za presenetljivo težavno. Foucaultova prva izbira je bil Gallimard. Gallimard, ki je zrasel iz *Nouvelle Revue Française* in ki je začel objavljati v okviru svoje lastne založbe *Librarie Gallimard* leta 1919, je bil v Franciji daleč najbolj prestižna založba. Da bi imeli dela natisnjena v preprostih belih platnicah, je bila ambicija vseh mladih avtorjev; Gide, Proust, Sartre, Camus, Malraux in Blanchot: vsi ti so bili Gallimardovi avtorji. Sprejetje ali zavrnitev ni bila stvar posameznika, ampak je o tem odločal legendarni *comité de lecture*, t.i. »bralni odbor«, ki se je sestajal tedensko v posebnih skrivnih razmerah in je v rokah imel velikansko literarno in intelektualno oblast.

Brice Parain je bil leta 1961 eden od najprestižnejših članov tega odbora. Kot šolani filozof je bil Paraine autor esejev o filozofiji jezika in o Platonovem *logosu*.⁵⁰ Bil je tudi legendarni urednik, ki je leta 1930, skupaj z Gatonom Galli-

⁴⁹ Simon During, *Foucault and Literature: Towards A Genealogy of Writing*, London, Routledge, 1992, p. 32.

⁵⁰ Brice Parain, *Recherches sur la nature et les fonctions du langage*, Paris, Gallimard, 1942; *Essai sur le logos platonicien*, Paris, Gallimard, 1942.

mardom Sartru pomagal preoblikovati rokopis z naslovom »Melanholija« v bestseller *La Nausée* (Gnus).⁵¹ V odboru je bil že od leta 1927 in bil je prijatelj Dumézila, ki ga je prvič srečal na ENS takoj po prvi svetovni vojni. V štiridesetih letih je objavil nekaj Dumézilovih del, med drugim serijo *Jupiter, Mars, Kvirin* v akademski zbirki, ki se je imenovala *La montagne Sainte-Geneviève*.⁵² Zbirka ni bila posebno uspešna in morda je zato nasprotoval objavam akademskih del. Kakršnakoli že je končna razlaga, zavrnil je *Norost in nerazum*.

Vseeno je knjiga naletela na nekatere občudovalce znotraj *comité de lecture*. Daniel Defert verjame, da je eden od njih bil Raymond Queneau, ki je bil za tiskanje knjige, še posebno pa je za tisk bil Roger Caillois. Caillois, član odbora od leta 1945 in urednik »La Croix du Sud«, edicije latinsko-ameriške literature (katere prvi naslov je bil francoski prevod Borgesovih *Ficciones/Izmišljij*). Pred vojno je bil član *Collège de Sociologie* in družabnik G. Batailla.⁵³ Delal je za UNESCO, dejstvo, ki se je leta 1966 izkazalo za pomembno za usodo *Les mots et les choses*. Tudi on je poznal Dumézila, nekoč je pri njem študiral. Na Cailloisa je Foucaultova knjiga naredila vtis, bil pa je nekoliko zmeden zaradi njenega stila, kombinacija veličastnosti in preciznosti ga je vzemirjala.⁵⁴ Nikakor ni mogel premagati Parainovih pomislekov. Tekst je dal Mauricu Blanchotu, ki je prebral vsaj del rokopisa. Blanchot in Caillois sta bila člana žirije, ki je podeljevala letno nagrado *Prix des Critiques* in sta ugibala, ali Foucault morebiti ne bi bil ustrezen laureat. Njuno snovanje pa ni privedlo nikamor.⁵⁵

Biti zavrnjen pri Gallimardu spada med častno tradicijo. Prvi del Proustovega *Iskanja izgubljenega časa* je bil zavrnjen in ga je avtor na lastne stroške zasebno objavil; legenda pravi, da ga je odklonil André Gide, ker je bilo »preveč vojvodinj« na njegovih straneh. Pred nedavnim pa je Parain naredil tudi napako, ko je zavrnil *Anthropologie structurale* (*Strukturalno antropologijo*) Clauda Lévi-Straussa. Vednost, da je znal razlikovati pretekle dogodke Foucaultu, ki je bil bridko razočaran, ni bila v uteho. Obupno si je želel biti tiskan pri Gallimardu in je celo zavrnil ponudbo Jeana Delaya, da bi knjigo objavil v zbirki, ki jo je urejal pri Presses Universitaires de France, menda zato, ker se je hotel izogniti akademskemu getu.⁵⁶

Strukturalna antropologija je bila naposled objavljena pri Plonu in po nasvetu prijatelja je M. Foucault rokopis predložil istemu založniku. (Prijatelj je bil mladi Jacques Bellefroid, ki je bil povezan z Jeanom-Paulom Aronom v Lillu.) Sprejem rokopisa je bil zaznamovan s tišino. Sam Foucault opisuje tek dogodkov takole:

⁵¹ Annie Cohen-Solal, *Sartre 1905-1980*, Paris, Folio, 1985, pp. 222-24.

⁵² Georges Dumézil, *Entretiens avec Didier Eribon*, p. 96; Pierre Assouline, *Gaston Gallimard*, Paris, Seuil, edicija 'Points', 1985, pp. 126, 321.

⁵³ Za kratek oris glej »Le dernier Encyclopédiste: Roger Caillois, propos recueillis par Hector Biancotti«, *Le Nouvel Observateur*, 4 novembre 1974, pp. 72-73. Za *Collège* glej Denis Hollier, *Le Collège de sociologie*, Paris, Gallimard, edicija 'Idées', 1979.

⁵⁴ Maurice Blanchot, *Michel Foucault tel que je l'imagine*, Montpellier, Fata Morgana, 1986, p. 11.

⁵⁵ Didier Eribon, *Michel Foucault*, Flammarion, Collection »Champs« (druga izpopolnjena izdaja), 1991, p. 130.

⁵⁶ *Ibid.*

»... odnesel sem rokopis na Plon. Nobenega odgovora. Po nekaj mesecih sem ga hotel dobiti nazaj. Dali so mi vedeti, da ga morajo najprej najti, preden mi ga vrnejo. In potem so ga nekega dne našli v predalu in celo opazili, da gre za knjigo o zgodovini. Dali so jo brati Arièsu.«⁵⁷

Vsebina govoric, ki so tedaj krožile po Parizu, je bila, da je uvoznik banan pravkar napisal revolucionarno študijo o zgodovini otroštva in družine; študija je bila *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien régime*, njen avtor pa Philippe Ariès.⁵⁸ Ariès dejansko ni bil uvoznik banan, ampak informacijski uradnik, zaposlen na institutu, ki se je ukvarjal s tropskim kmetijstvom. Nikdar ni imel akademske službe, sebe pa je opisal kot »nedeljskega zgodovinarja«. S Foucaultom se nikoli nista srečala, a Foucault je poznal njegovo delo *L'enfant...*, ki ga najdemo v bibliografiji, priloženi k *Zgodovini norosti*.

David Macey

prevod: Taja Kramberger

⁵⁷ Michel Foucault and Arlette Farge, »Le Style de l'histoire«, *Libération*, 21. februar 1984, p. 20.

⁵⁸ Michel Winock, predgovor k delu: Philippe Ariès, *Un historien du dimanche*, Paris, Seuil, 1980, p. 9. Glej tudi intervju z Andréjem Burguièrom, ki je bil objavljen z naslovom »La Singulière Histoire de Philippe Ariès«, v: *Le Nouvel Observateur*, 20. februar 1978. Angleški prevod Arièsovega dela *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime* (Plon, 1960) ima naslov *Centuries of Childhood*, London, Jonathan Cape, 1962; (op. prev.: delo je na voljo tudi v slovenskem prevodu Bojana Baskarja, *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*, Studia humanitatis, 1991).